

TORBÓ ANNAMÁRIA

## „A RASSZIZMUS NEM FEKETE-FEHÉR”

### A „fekete Hermione”-vita megjelenése a Harry Potter Hungary közösségben

■ Bár 2011-ben, az utolsó *Harry Potter*-film megjelenésekor úgy tűnt, hogy a rajongók kénytelenek búcsút inteni szeretett varázslóuniverzumuknak, a 2016-os év nem várt fellendülést hozott a sorozatnak. Nemcsak a varázsvilágban játszódó, más hőskéket felvonultató *Legendás állatok*-filmek első részét, hanem a *Harry Potter*-könyvek folytatásának számító *Harry Potter és az elátkozott gyermek* című színdarabot is ekkor mutatták be. Utóbbi szöveggönyvét ráadásul még ugyanebben az évben kiadták, így a rajongók megkaphatták, amire titkon vágytak: egy újabb *Harry Potter*-történetet. Azonban míg a kritikák többnyire pozitívan fogadták az új műveket, a közönség már korántsem lelkesedett ennyire irántuk. Különösen *Az elátkozott gyermek* kapott sok negatív visszajelzést, melyhez a konkrét cselekményen kívül még egy teljesen más tényező is hozzájárult. Az eredeti *Harry Potter*-könyvekben és -filmekben Harry egyik legjobb barátja, Hermione Granger fehér bőrűként jelent meg. Ezzel ellentétben a színdarabban a már felnőtt boszorkány szerepét egy afroamerikai színésznőre bízta, mely kétségkívül zavart okozott a rajongók körében.

Jelen tanulmányban bemutatom, hogy a Hermione bőrszíne körüli vita hogyan jelent meg egy rajongói közösség, a *Harry Potter Hungary* életében, továbbá hogy a csoportban zajló aktivitások és diskurzusok hogyan járultak hozzá egyfajta alternatív politikai színtér megteremtéséhez. A tanulmány végén arra is rávilágítok, hogy a vizsgált jelenség milyen nagyobb, a társadalmi esélyegyenlőség megteremtéséért folytatott popkulturális folyamatokkal hozható összefüggésbe.

#### I. A Harry Potter Hungary és a részvételi politika

■ A legnagyobb magyar Harry Potter-rajongói közösségnek a Facebook felületén szerveződő *Harry Potter Hungary* számít, amelynek tevékenységét a 2011-es évben történt megalakulás óta követem nyomon. Az elmúlt tíz évben egy több mint húsz-ezer főből álló csoporttá sikerült összekovácsolódnuk. Zárt csoportként működnek, ami azt jelenti, hogy az itt megosztott tartalmakat csakis a csoporttagok láthatják. Bár rendszeresen tartanak offline eseményeket is (elsősorban éves találkozót és mozinapokat), a tagok többsége inkább csak a közösség online életében vesz részt. A csoporttagok közel fele a 18–24 éves korcsoportoz tartozik, míg a 25–34 évesek a teljes közösség harmadát teszik ki. A csoportot az úgynevezett adminisztrátorok vezetik, akik a különböző diskurzusokban is fontos szerepet töltenek be.<sup>1</sup>

A rajongói aktivitásokkal kapcsolatos közkeletű vélekedések szerint azok elsősorban szórakoztató célúak. Henry Jenkins<sup>2</sup> médiateoretikus felhívja a figyelmet arra, hogy a szabadidő-eltöltési célok mellett más szempontok is aktiválódhatnak a rajongói gyakorlatok során: mivel a fikciós világok a valóság analógiájaként is felfoghatók, bizonyos elemeket a mindennapi életbe átemelve lehetőség nyílik arra, hogy a rajongók az őket is érintő társadalmi kérdésekre közös erővel reflektáljanak. Ennek következtében határozott kiállást lehet felfedezni bizonyos marginalizált csoportok mellett – legyen szó szexuális vagy akár etnikai szempont-

ok mentén diszkriminált közösségekről. A *Harry Potter Hungary* – a Jenkins által vizsgált rajongói szerveződésekhez hasonlóan<sup>3</sup> – a *részvételi politikának* is nevezhető rajongói aktivizmus révén valódi társadalmi diskurzusokat képes kialakítani.<sup>4</sup> Ehhez az adminisztrátorok és tagok azokat a készségeiket is felhasználják, melyek a részvételi kultúrából származnak.

## II. A vita háttere

■ A rasszizmus témaköre egyre gyakrabban bukkan fel a csoporton belül, ami egyértelműen összefügg azzal, hogy *Az elátkozott gyermek* színpadi változatában a könyvekben és filmekben fehéreként ábrázolt Hermione Granger felnőtt karakterét egy afroamerikai színésznő játssza.<sup>5</sup> Mindez nyilvánvalóan tudatos döntés volt az alkotók részéről: az írónt annak idején több vád érte, hogy minden fontosabb szerepben kizárólag fehér hősöket vonultat fel. A „fekete Hermione” behozatala azonban a mai napig legalább akkora ellenszenvet, mint tetszést vált ki a rajongók-ból: sokaknak alapvetően nem azzal van problémája, hogy egy fekete szereplővel kellene azonosulniuk, hanem azzal, hogy egy népszerű univerzum jól ismert hő-sének egyszer csak megváltozik valamilyen alapvető karakterjegye.

Rowling erre a felvetésre azzal érvelt, hogy konkrétan soha nem mondta ki a regényekben, hogy Hermione fehér bőrű lenne.<sup>6</sup> Ez valóban igaz, azonban többek között az ázsiai Cho Chang vagy a szintén fekete Lee Jordan származását sem rejtette véka alá, hanem már az első perctől fogva nyilvánvalóvá tette az olvasó szá-mára. Hermione fehér bőrszínét hangsúlyozta a szereplőválogatás is, melynek so-rán a fehér bőrű Emma Watsont választották ki a filmszerepre. Mindezek követ-keztében kijelenthető, hogy a könyvek és a mozifilmek egy olyan hivatalos, a ra-jongók többsége által elfogadott kánont teremtettek meg, amely szerint „Hermione fehér”, és legfeljebb a rajongói kánonokban bukkan fel más külső jegyekkel.

*Az elátkozott gyermek* amerikai változatában Hermionét alakító Jenny Jules szerint nagyon fontos, hogy egy ilyen pozitív tulajdonságokkal rendelkező karak-ter, akire temérdek fiatal nő nézhet fel, sokszínű maradjon, és hogy minden nyolcéves kislány, aki a darabot látja, azt érezhesse, hogy ő is lehet Hermione.<sup>7</sup> Mi-előtt áttekinteném a „fekete Hermione” körül a *Harry Potter Hungary*-ben kialakult diskurzusokat, ismertetek egy a színes bőrűek reprezentációjának kérdésköréhez és a *Harry Potter*-univerzumhoz szorosan kapcsolódó amerikai esettanulmányt.

## III. Cho Chang levele J. K. Rowlingnak

■ Henry Jenkins tanítványának, Diana Leenek az írása a *Harry Potter*-művekben szereplő Cho Chang karakterén keresztül foglalkozik az ázsiai nők reprezentá-ciójával.<sup>8</sup> A tanulmány egy *spoken word* művész,<sup>9</sup> Rachel Rostad Cho Chang nevé-ben megírt és J. K. Rowlingnak címzett versként előadott leveléből indul ki, mely nagy visszhangot kapott, mikor 2013-ban videó formájában is elérhetővé vált az interneten.<sup>10</sup> Rostad szövege azt hivatott hangsúlyozni, hogy bár Cho sokak példa-képe lehetne, valójában mennyire értéktelennek számít a *Harry Potter*-univer-zumban. Mivel részben maga is ázsiai származású, így hitelesnek tűnik az ázsiai lányok nevében Rowlingot számon kérő rajongó szerepében.

A vers soraiból tisztán kivehető az a fajta frusztráció, amely az ázsiai nők tor-zító ábrázolásából fakad az amerikai populáris kultúrán belül, ahol jellemzően sztereotipikus szerepekben jelennek meg, és úgy érzi, ezalól a *Harry Potter*-művek sem kivételek.<sup>11</sup> Mindezzel rossz példát közvetítenek, hiszen ha a populáris termé-kek fogyasztója nem lát változatos és árnyalt karaktereket, akkor egyaránt korlátok közé szorulnak a számára és a mások számára vele kapcsolatban elképzelhető le-hetőségek. Rostad arra buzdítja követőit, hogy kritikusan viszonyuljanak azokhoz a narratívákhoz, melyekben fogyasztókként vesznek részt, és amelyeket ők maguk is fenntartanak. Annak a veszélyére is felhívja a figyelmet, hogy a közönség egy

idő után természetesnek veheti, hogy a színes bőrűek nem tartoznak a fontos történetek főszereplői közé, mely heves tiltakozásokba torkollhat az ellen, hogy egy fekete bőrű színész alakítsa James Bondot, vagy hogy egy szintén fekete színésznő játssza el Hermione Granger szerepét.

Lee kiemeli, hogy a lány aktivitása jó példa arra, amit Jenkins részvételi kultúrának nevez, és kiváltképp kapcsolatba hozható az új médiaműveltséggel és állampolgári elkötelezettséggel. Ugyan nem használja a Jenkins által alkalmazott részvételi politika fogalmát, úgy vélem, Rostad ezen szerepvállalása kétségekívül értelmezhető a részvételi politikához tartozó aktivitásként. Annak a képességnek a fejlesztése, hogy arra reflektáljunk, amit a tapasztalatok és perspektívák másokkal történő megosztása során elsajátítunk, elengedhetetlen eleme mind a tanulás, mind a tudás folyamatának.<sup>12</sup> Ebben a szellemben vizsgálom a *Harry Potter Hungary* közösségén belül megvalósuló diskurzusokat is.

#### IV. Feketékkel kapcsolatos diskurzusok a Harry Potter Hungaryben

■ A csoporton belüli, színes bőrűekkel kapcsolatos diskurzusokban megjelenő álláspontok bemutatására kiválasztottam egy vitaindítónak szánt bejegyzést, mely Noma Dumezweni színésznő képével jelent meg: *„A Harry Potter boszorkányokról szól és nem a megjelenésről. POC-nak vagy LGBT-nek lenni nem egy személyes tulajdonság – és a személyiség az, ami igazán számít a karaktereknél. Szóval Hermione fekete. És? Ez miért is fontos a történet szempontjából? Pro és kontra érveket ide!”*<sup>13</sup> A bejegyzés nem adminisztrátortól érkezett, azonban közülük is hozzászóltak az alattuk kialakult vitához. Szembetűnő, hogy a színesbőrű emberek az LMBTQ-közösséggel együttesen kerülnek említésre, és egyik vagy másik problémakör gyakran tetten érhető az alapvetően csak az LMBTQ vagy csak a színesbőrűek körül kialakult vitákon belül. Ez cseppet sem véletlen, hiszen mind a faji, mind a szexuális kisebbségeknek hasonló diszkriminációval kell szembenézniük a mindennapok és a kultúra különböző területein.

A bejegyzés 2020. március 11-én reggel került ki, és 2,5 órán keresztül lehetett hozzászólni, mivel azt követően az adminisztrátorok kikapcsolták a kommentek közzétételét. Ez idő alatt 117 hozzászólás érkezett, melyeket a tartalom- és diskurzuselemzés módszereinek segítségével tekintettem át.<sup>14</sup> Az alábbiakban négy témakörbe csoportosítva vizsgálom az egyes témákhoz tartozó kijelentésváltozatokat,<sup>15</sup> melyekben különböző érvtípusok fedezhetők fel. Ezt követően bemutatom a diskurzus fogalmi hálóját,<sup>16</sup> majd összefoglalom az alternatív beszédmódok<sup>17</sup> révén elfoglalt szimbolikus pozíciókat.<sup>18</sup> A diskurzuselemzés rávilágít arra, hogy mennyire szerteágazó szempontok aktiválódnak akkor, amikor belépünk egy forró témákat felvető kulturális-közéleti vitába, és hogy a diverzifikált közönség különböző érzékenységeit figyelembe véve mennyire nem lehet egyértelmű véleményt alkotni egy ilyen jellegű döntésről. Mint a Cho Changról szóló esettanulmányban Lee is írja, a lényeg abban áll, hogy több különböző háttérrel és tapasztalattal rendelkező ember aktívan foglalkozik efféle összetett társadalmi kérdésekkel a fikciós világ szövegein keresztül, kihívások elé állítva mind a saját, mind mások gondolkodását.<sup>19</sup>

##### 1. A karakterhűség és a „túltolt PC”

■ Az ellenzők körében leggyakrabban elhangzó érvek között szerepelt, hogy Hermione mindig is fehér volt a hivatalosnak tekintett kánonban: ezt nagyon sokan különböző könyves példákkal és idézetekkel is alátámasztották, mint például, hogy *„Hermione leburnult a nyáron”* (F. Zs.), vagy hogy *„Hermione hófehér arca kandikál ki a fa mögül”* (M. V.), és Rowling saját maga által készített, Hermionét ábrázoló régi rajzain sem feketeként jelent meg. Ehhez az érvtípushoz tartozik az is, amikor azt hozzák fel példaként, hogy Rowling az összes nem fehér karakterrel

történő első találkozáskor közölte, hogy más a bőrszíne, és ha Hermione fekete lett volna, kizárt, hogy ne említette volna meg legalább egy félmondat erejéig. A még gyermek Emma Watson kiválasztása pedig szintén ezt támasztotta alá. Többen kiemelik azt is, hogy bármely más karakter alapvető tulajdonságának megváltoztatása ugyanígy zavarná őket – például az is, ha a vörös hajú Weasley család tagjai szőkéek lennének. A felsorolt példák mind a karakterhűség témaköréhez kapcsolódnak.

Az előző érvekkel összefüggésben, de önállóan is megjelenő indok, hogy Rowling csak az őt ért külső társadalmi nyomásnak próbál megfelelni, és a tettei nem az elfogadás fontosságát, sokkal inkább a másoknak való kényszeres megfelelési vágyat tükrözik: manapság már elvárás, hogy legyen színesbőrű szereplő egy történetben, különben „nem elég PC”.<sup>20</sup> Azok a rajongók, akik a történetekben a politikai korrektség egyfajta túlzott előretörését látják megvalósulni, úgy vélik, hogyha valóban az elfogadás hangsúlyozása lenne fontos, akkor az író más módon is ki tudott volna állni a faji egyenlőség mellett. Többek között úgy, hogy az új *Legendás állatok*-franchise egyik főszereplőjét teszi meg feketének.<sup>21</sup> Vagyis az ezt az álláspontot képviselő hozzászólók számára nem önmagában a fekete vagy tágabb értelemben színes bőrű karakter felvonultatásával van problémájuk, hanem azzal a móddal, ahogyan ezt Rowling megtette.

## 2. A szerzői autoritás és az adaptációk

■ A szerzői autoritás, vagyis a hivatalos *Harry Potter*-kánont alkotó szövegek feletti hatalom kérdésköre is megjelenik akkor, amikor arról vitáznak, hogy Rowlingnak joga van-e vagy sem az általa korábban megteremtett szövegek kánonját felülmírni. A *Harry Potter*-alkotások által megteremtett univerzumot védő rajongók szerint nincs, hanem miután megírta a szóban forgó műveket, legfeljebb csak hozzátehet dolgokat, megváltoztatni vagy elvenni nincs joga. A vitában inkább a „fekete Hermione” behozását támogató adminisztrátor, M. viszont amellel érvel, hogy szerzőként azt csinál a saját maga által alkotta világgal, amit csak akar, más kérdés, hogy ahhoz a rajongók mit szólnak. Ugyanakkor ő maga is egyetért azzal, hogy ez ebben a formában csak afféle „pseudoreprezentáció” marad.

Érdekesség, hogy más, nem *Harry Potter*-univerzumos adaptációkat egyaránt felhozunk mind pozitív, mind negatív példaként: Stephen King *Setét torony* című alkotásának, valamint *A kis hableány*nak a legújabb, színes bőrű címszereplőt bemutató adaptációja inkább negatív reakciókat váltott ki, míg a *Thor* Heimdallját, vagy a *Harry Potter*-filmekben is játszó Kenneth Branagh *Sok hűhó semmiért* című Shakespeare feldolgozásának hercegét jól irányzott változtatásokként említik. Mint arra az egyik rajongó felhívja a figyelmet, a különbség leginkább abban áll, hogy maga a történet jól van-e megírva, vagy sem, mert ha igen, akkor sokkal kevésbé kap hangsúlyt, hogy egy szereplő bőrszíne beleillik-e a sztoriba vagy sem. Sokan a színpadi Hermionét képesek feketének elfogadni, de szerintük is sokkal tisztább lett volna, ha Rowling azt mondja, hogy az adott színésznő a legjobb a szerepre, és nem azt hangoztatja, hogy Hermione mindvégig fekete volt a könyvekben.

## 3. Diverzitás és azonosulás

■ Az említett oldalkezelő, M. a „fekete Hermione” melletti érvként hozza fel az azonosulás fontosságát, mivel „azoknak, akik szeretnék a saját bőrszínükkel azonos bőrszínű karakterekkel azonosulni a vásznon/színpadon/stb. nekik fontos”. Jenny Juleshoz hasonlóan a diverzitást is kiemeli, mivel, ha egy fehér bőrű lány kinyitja a könyvet, Hermionét továbbra is fehérnek fogja látni, „de egy fekete kislány, ha elkezd olvasni, és meghallja, hogy Noma Dumezweni játszotta Hermionét a színdarabban, ő már egy fekete kislányt láthat majd talán”. Szerinte a társadalom így fejlődik, és „Noma Dumezweni jelenléte a HP-világban egy lépés a jobb irány felé”, még ha nem is a legjobb módon, de az irány mindenképpen fontos.

Az azonosulás témaköre másnál is előkerül, aki szerint mindenkinél meghatározó saját származása akkor, amikor elképzeli az egyes szereplőket. „[...] *Én fehérnek képzeltem, mert az közelebb áll hozzám, természetesen jött. De gondolatok bele: egy fekete ember, aki tegyük fel fekete családban nevelkedett: neki a természetesen jövő vizuális kép a fekete ember, valószínűleg. Az ő világgképében ez a természetes, neki LEHET, hogy Hermione már alapvetően feketeként jelent meg*” (C. L.). A sokszínűség tematizációjához tartozik a megoldást leginkább támogató moderátor attitűdje, aki szerint, bár ez a fajta döntés mindenképp szokatlan, „*az embereknek meg kellene tanulniuk elfogadni az újdonságokat, és nem foggal-körömmel ragaszkodni a megszokotthoz, az ismerthez, mert nem tudhatjuk, hogy a végén nem lesz-e még esetleg valami jobb is belőle. Van, akinek a régi tetszik, van, akinek az új, és van, akinek mindkettő, nem muszáj feltétlen választani közülük*” (K. L.).

A diskurzus érdekes mellékszálát adja a vallás és Jézus ábrázolása, amely érvként szolgál Hermione bőrszínváltoztatása mellett: mint M. írja, Jézus szinte minden ábrázolásban fehér férfiként jelenik meg, miközben elég elképzeltetlenség, hogy tényleg így lett volna, és nem „*tejeskávé árnyalatokban pompázott*”, ezen azonban „*mégsem problémázik senki*”. Azt is kifejti, hogy képét azért idealizálták, mert a világot a „*fehér férfi*” kezdte el uralni, és nem tudott azonosulni olyannal, aki nem a saját világgképébe illeszkedik. Rowling szerinte ennek az inverzét vitte véghez, mivel észrevette, hogy „*a világba több szín kell, mint amit anno a 90-es években használt*”. Bár a változtatás módját zavarónak tartja, Rowling a társadalom érdekeit is szolgálja azzal, hogy utólag megpróbált javítani a saját szűklátókörűségén.

#### 4. Kulturális-politikai keretezés

■ A kisebbségeket érintő fogalomhasználat külön témacsokrot alkot, a diskurzusban ugyanis sajátos vita érhető tetten arról, hogy manapság mik számítanak széles körben elfogadott kifejezéseknek a feketékre, illetve a melegekre vonatkozóan. Szóba kerül a néger szó, amit – mint arról M. felvilágosítja használóját – manapság már nem használunk a magyar nyelvben, „*mert túl közeli a hangzása a világszerte elterjedt, rendkívül sértő alternatívájához, afroamerikai, afrikai vagy fekete az új korrekt megnevezés*”. A vitaindítóban használt rövidítésekkel sincsenek sokan tisztában, és az efféle címkéket is megbélyegzőnek gondolják. Az egyik csoporttag elmagyarazza, hogy mit jelent a POC és az LGBTQ+ mozaikszó, majd hozzáteszi: „*Ebben PC helyett inkább pontosságot látok, sokkal átfogóbb így a kijelentés*” (K. F. E.). Emellett érvel a magát az LMBTQ-közösség tagjának valló M. is, mikor arról beszél, hogy amit az emberek nem ismernek, attól rendszerint tartanak. „*Ezért léteznek ezek a rövidítések és címkek, hogy meg tudják fogalmazni, kik ők, mik ők, és így beazonosíthatóvá válnak a hétköznapi kommunikációban*.” Később azt is kifejti, hogy nem a címkével, hanem azzal van gond, ha valaki a teljes személyét valamilyen sztereotípiára próbálja redukálni. A rövidítéseket nem ismerő hozzászóló még ha nem is ért egyet mindennel, megköszöni a többiektől kapott felvilágosítást.

A vitában a rasszizmus kifejezése is meghatározásra kerül. Ennek kapcsán van, aki azon az állásponton van, hogy a rasszizmus nem fekete-fehér: attól, hogy valaki nem tesz különböző kisebbségi karaktereket a saját alkotásába, még nem lesz azonnal rasszista, de a fehér szereplőkhöz való görcsös ragaszkodás a világ sokszínűségének reprezentálása helyett sokszor indokolatlan. Ebben az értelemben az is egyfajta rasszizmusnak tekinthető, ha valakinek eszébe sem jut, hogy a sajátján kívül valamilyen másik társadalmi csoportot is megjelenítsen.

#### 5. A diskurzust átszövő fogalmi háló

■ A különböző témakörök és hozzájuk tartozó kijelentésváltozatok szóhasználatának vizsgálata révén láthatóvá válik, hogy a diskurzust átfogó fogalmi háló középpontjában a *fehér/fehér bőrű*, valamint a *fekete/színes bőrű* ellentétpár áll.<sup>22</sup>

A *POC* rövidítés is gyakorta feltűnik, amely a színesbőrűek kifejezéshez hasonlóan egy tágabban értelmezett kategória, amibe minden olyan embercsoport beletartozik, akiknek nem fehér a bőre. A szintén a feketékre használt *néger* kifejezés kapcsolatba hozható magával a *rasszizmussal* és a *rasszista* jelzővel, azonban fontos kiemelni, hogy a megszólalók nem ilyen célzattal használják. A rasszizmus kapcsán a *megkülönböztetés*, illetve a *sztereotípiák* szintén említésre kerülnek. Mindezek körvonalazzák egyfajta identitásjáték jelenlétét, amelyről a beszédmódok kapcsán a későbbiekben még szót ejtek.

Kissé távolabb lépve a bőrszínnel kapcsolatos kifejezésektől, kulcsfogalomként jelenik meg az *azonosulás*, elsősorban a *Harry Potter*-univerzumhoz kötődően, csakúgy, mint a *karakterhűség*, amely a hivatalos kánonnak rendelődik alá, és szembeállítható a karaktereket érintő *változtatásokkal*. Mindez párhuzamot mutat a *régi, megszokott* (karakterhűség), továbbá az *új, újdonság* (változtatások) közt húzódó ellentétekkel. Az azonosuláshoz kapcsolódik a *reprezentáció* is, amely a *társadalmi nyomáshoz* és *elváráshoz* köthető. A *társadalom* az az egész fogalmi hálót átfogó kifejezés, amelybe egyaránt beletartoznak a fehérek és feketék, ahogyan más faji és etnikai csoportok vagy az *LMBTQ-közösségek* is. Az *LMBTQ* is fontos fogalomként jelenik meg, mint amivel a bőrszínnel kapcsolatos viták párhuzamba állíthatók. A politikai korrektség, *PC* rövidítéssel elsősorban a társadalmi nyomás és a *Harry Potter*-kánonra érintő változtatások kapcsán ragadható meg. Továbbá a *PC* az egyes, feketékkel kapcsolatos elnevezések esetében is megjelenik, például, ha arra gondolunk, hogy mennyire számít a *néger* szó politikailag korrektnek.

### 6. Alternatív beszédmódok

■ A témákhoz tartozó kijelentésváltozatoknak, valamint a diskurzus fogalmi hálójának köszönhetően kirajzolódnak a megszólalók által alkalmazott beszédmódok és szimbolikus pozíciók. A „fekete Hermione” mellett érvelő M. többek között az *identifikációs lehetőségek kibővítését* hangsúlyozó beszédmódot képviseli, amely a közönség sokszínűsége miatt válik fontossá. Ezzel szemben az ellenzők inkább a *Harry Potter-kánon világát védő* beszédmódot alkalmazzák. Az ehhez tartozó érvelési pozícióból annak a jól ismert univerzumnak a határait szeretnék megvédeni, amivel együtt nőttek fel, így szimbolikus értelemben azt a *gondtalan gyermekkort védelmező* beszédmódot képviselik, amely a *Harry Potter*-univerzumon keresztül ölt testet. A sorozat szereplői sokak számára váltak hasonlóvá a családtagokhoz vagy legjobb barátokhoz, akikről mindent tudnak, akik nem csapják be őket. Rowling ebbe a számukra meghatározónak számító érzelmi viszonyba nyúlt bele akkor, amikor az egyik főszereplőjének bőrszínét megváltoztatta.

A megszólalók kijelentéseiben különböző ideológiák is megjelennek. Feltűnő, hogy általában inkább az ideológiák ellen, mintsem mellettük beszélnek, erre jó példa a politikai korrektség vagy a rasszizmus esete. A *politikaikorrekttség-kritikus* beszédmódot képviselők szerint egyfajta társadalmi nyomás és megfelelési kényszer vezetett Hermione bőrszínének módosításához. A *rasszizmusellenes* beszédmód semmiképp sem tekinthető az előző ellentétének, mivel a politikai korrektséget kritizálókat hiba lenne rasszistaként megbélyegezni. Néhány hozzászóló beszédmódjában a *kisebbségi érdekek képviselete* is tetten érhető, amely azonban nemcsak a színes bőrűek, hanem az *LMBTQ-közösség* védelmével is erőteljesen összefügg. A rasszizmushoz és más jelenségekhez (például Jézus ábrázolása) kapcsolódó magyarázatokból egyértelműen kirajzolódik egyfajta *edukációs beszédmód* is, elsősorban az adminisztrátor részéről. Az edukációs törekvések szoros kapcsolatba hozhatók a *társadalmi fejlődés* szükségességével, amelyhez minden bizonnyal a „fekete Hermionéhoz” hasonló diskurzusokon keresztül történő tapasztalat- és véleménycseré is képes hozzájárulni.

## V. Podcast a rasszizmusról

■ Nem az általam kiválasztott és elemzett bejegyzés az egyetlen a *Harry Potter Hungary* életében, ahol a rasszizmus előtérbe kerül a „fekete Hermione” kapcsán. A téma újra és újra felmerül, amely arra sarkallta az adminisztrátorok egy részét, hogy készítsenek egy rasszizmussal foglalkozó podcastet. A YouTube-ra feltöltött beszélgetés hivatalosan nem a *Harry Potter Hungary* neve alatt fut, hanem M. saját csatornájára került fel. Érzékelhető, hogy a *Sh\*tChat – Rasszizmus a HP fandomban* címet viselő, közel 40 perces hanganyag nem egy ad hoc beszélgetés, hanem a megszólalók egy jól megtervezett és felépített gondolatmenet szerint haladnak.<sup>23</sup> Személyes meggyőződésüktől függetlenül igyekeznek egy nyitottabb álláspontot képviselni és feltárni azokat a racionális és emocionális okokat, melyek miatt az emberek egy jelentős része ódzkodik a „fekete Hermionétól”. Az egyes kritikákra vonatkozó reflexióik<sup>24</sup> több ponton találkoznak a diskurzuselemzésben általam vizsgált témákkal és beszédmódokkal.

A közelmúltban velük készült interjúból kiderült, hogy terveznek hasonló szakszerű beszélgetéseket olyan témákban, melyek a fiatal felnőttek politikai orientációjával kapcsolatosak, és nem feltétlen csak a *Harry Potter*-univerzumot érintik. A Lee tanulmányában bemutatott Rostadhoz hasonlóan a részvételi kultúra vívmányait felhasználva ők is hozzájárulnak az új típusú médiaműveltség fejlesztéséhez, mellyel párhuzamosan, a kulturális-politikai jelenségekre történő reflexióknak köszönhetően a részvételi politika mezőjébe is belépnek.

## VI. Túl a „fekete Hermionén”

■ Ha kicsit túltekinünk a *Harry Potter*-sorozat „fekete Hermionéjén”, szembeűnik, hogy a bőrszintudatos szereplőválogatás témaköre manapság mennyire élénk vitákat generál a populáris kultúra számos területén. Még kényesebb a kérdés, ha egy történelmi környezetben játszódó alkotásról van szó. A Julia Quinn regényein alapuló *A Bridgerton család* című sorozat a régensi Angliában játszódik. Figyelemre méltó, hogy mindössze 28 nappal a megjelenése után már 82 millió háztartásban nézték meg világszerte.<sup>25</sup> A sorozat férfi főszereplőjének kiválasztása párhuzamba állítható *Az elátkozott gyermek* Hermionéjével: míg az eredeti regényben Quinn egy kék szemű, fehér bőrű férfiként írja le, addig a Netflix adaptációjában egy fekete bőrű színész, Regé-Jean Page alakítja, ráadásul maga Sarolta királyné is színes bőruként jelenik meg.

A szereplőválogatásból adódóan a *Bridgerton* sokan történelemhamisítással vádolták, hiszen a 18–19. század fordulójának Londonjában afroamerikaiak aligha lehettek a nemesség tagjai.<sup>26</sup> A hazai közéletben például Nyáry Krisztián irodalomtörténész illetve erős kritikával a sorozatot.<sup>27</sup> Mint Keszeg Anna rámutat, a *Bridgerton*ban az inkluzív szereplőválogatás,<sup>28</sup> valamint az alternatív történelem megteremtése kéz a kézben jár egymással.<sup>29</sup> Utóbbira azért van szükség, hogy megfelelő szerepmoделleket állítson a fiatal generációk számára: ha ugyanis a történelmi hűség lenne a vezető szempont, akkor a színes bőrű karakterek csakis olyan társadalmi szerepekben jelenhetnének meg, amelyeket akkoriban betöltöttek, ezek pedig nyilvánvalóan nem olyanok, melyek bárki számára is vonzóak lennének.<sup>30</sup>

Az író, Julia Quinn Rowlinghoz hasonlóan pozitívan állt a változtatáshoz. Úgy véli, mindenkinek szüksége van arra, hogy átélhesse azt az erőteljes érzést, melyet az azonosulás lehetőségének megteremtése tesz lehetővé.<sup>31</sup> Rostad Cho Changról szóló verse, a „fekete Hermionét” alakító Jenny Jules nyilatkozata, valamint a *Harry Potter Hungary* adminisztrátorainak podcastje is emellett emel szót, hogy a populáris kultúrának alapvető feladatai közé tartozik, hogy a sztereotipikus ábrázolást meghaladva, alternatív ábrázolásmódokat mutasson be, még akkor is, ha ehhez át kell lépni bizonyos, korábban átléphetetlennek tűnő határokat.

■ JEGYZETEK

1. Az adminisztrátorok elsődleges feladata a megfelelő minőségű csoportkommunikáció megőrzése. Ennek értelmében rendszeresen szűrik a sértő tartalmakat, továbbá jogukban áll kitiltani az ezeket közzé tevő felhasználókat.
2. Jenkins főként a részvételi kultúráról szóló írásainak köszönhetően vált ismertté. A részvételi kultúra a hagyományos fogyasztói kultúrával szemben lehetővé teszi, hogy a felhasználók ne csak a médiaszövegek fogyasztásában, hanem a tartalomelőállítás folyamatában is aktívan részt vegyenek. A különböző fikciós univerzumokhoz kötődő esettanulmányain keresztül a rajongói részvétel számos formáját mutatja be.
3. Ilyen például a *Harry Potter Alliance* nevű szervezet.
4. Henry Jenkins: „*Cultural acupuncture*”: *Fan activism and the Harry Potter Alliance*. In: Henry Jenkins – Sangita Shresthova (szerk.): *Transformative Works and Fan Activism*. Transformative Works and Cultures special issue 2012. no. 10.
5. Nemcsak az eredeti londoni darabban, hanem a Broadway-változatban is: Angliában Noma Dumezweni, az Egyesült Államokban pedig Jenny Jules alakításában láthatjuk.
6. Az ezt kifejtő tweetje: [https://twitter.com/jk\\_rowling/status/678888094339366914](https://twitter.com/jk_rowling/status/678888094339366914)
7. Többek között ebben a videóban nyilatkozik a kérdésről: <https://www.youtube.com/watch?v=fB1H75YcBsE>
8. Diana Lee: *Learning to Imagine Better: A Letter to J. K. Rowling from Cho Chang*. In: Henry Jenkins et al. (szerk.): *Popular Culture and the Civic Imagination. Case Studies of Creative Social Change*. New York University Press, New York, 2020. 121–128.
9. A *spoken word* szó szerint kimondott szót jelent, és minden hangosan felolvasott költői alkotást magában foglal, beleértve a népszerű slam poetryt.
10. A videó eredeti, Rostad által előadott változata a jelek szerint már nem elérhető a YouTube-on, egy másik lány feldolgozása azonban igen: <https://www.youtube.com/watch?v=y6TDd5CHW4>
11. Ázsiai akcentussal beszélnek az angolt, anglicizált „idegen” nevet viselnek, aminek gyakran nincs is értelme a valós ázsiai nyelvekben, eldobható mellékszereplők, akiket el is dobnak, mikor megjelenik a főhős valódi szerelmi partnere, vagy pusztán hiperszexualizált egzotikus hódításként jelennek meg. Lee: i. m. 122.
12. Paolo Freire: *Pedagogy of the Oppressed. 30th-anniversary ed.* Continuum, New York, 2020.
13. A mellékelt képen a szöveg angolul szerepelt, valószínűleg ezért sem került lefordításra a POC mozaikszó, mely a *People of Color* kifejezés rövidítése, és a színes bőrű emberekre használt gyűjtőfogalom. Az LGBT magyar megfelelője az LMBT vagy LMBTQ kifejezés, mely a leszbikusokat, a melegeket, a biszexuálisakat, a transzneműeket és az úgynevezett *queereket* foglalja magában, akiket nem lehet egyértelműen besorolni az előző kategóriák egyikebe sem.
14. Az elemzés során az alábbi lépéseket követtem: a diskurzust alkotó kulcmakörök elkülönítése, a megszólalókra jellemző kijelentésváltozatok, majd a diskurzust átszövő kulcsfogalmak kiemelése, végül az ezek alapján létrejövő alternatív beszédmódok összefoglalása. Bővebben: Glózer Rita: *Diskurzus-elemzés*. In: Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Néprajzi Múzeum – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2007. 360–372. Glózer a klasszikus foucault-i diskurzus-elemzés eljárásait mutatja be. Míg Foucault-nál a negyedik lépést a stratégiai elemzése jelenti, nálam ez a pont kimarad, és helyette az ezekkel szoros kapcsolatban álló beszédmódokat vizsgálom, vagyis hogy milyen témákról és hogyan beszélnek az egyes megszólalók. Csigó Péter: *A gazdasági stabilizációs diskurzus – a konszolidáció diskurzusa*. Szociológiai Szemle 1998. 8. sz. 121–151.
15. A kijelentéstípusok vagy kijelentésváltozatok a megszólalók által használt hasonló szerkezetű kijelentések. Glózer: i. m. 366, 369.
16. Vagyis azoknak a fontos kifejezéseknek az összefüggésrendszerét, amelyek átszövik a különböző témákat. Uo. 368.
17. Azok a kijelentések, amelyek hasonló helyet töltenek be „a kijelentések általános szórásában”. Csigó Péter: i. m.
18. A szimbolikus pozíciók azok a diskurzus szereplői által elfoglalt lehetséges pozíciók, amelyekből megjelenik a diskurzus tárgyának leegyszerűsített képe. Ezeket egymással versengő tudásformákként is értelmezhetjük. Uo.
19. Lee: i. m. 127.
20. A PC a *politically correctness* vagyis politikai korrektség rövidítése egy olyanfajta viselkedésmin-tát takar, mely során a megszólaló törekszik arra, hogy megnyilatkozásaival és cselekedeteivel ne sért-sen meg más személyeket vagy társadalmi csoportokat. A kritizálók szóhasználatában a „PC” egy pejoratív, kötelező érvényű szempontként jelenik meg, amelynek a kortárs kulturális alkotásoknak meg kell felelniük.
21. Pár fontosabb mellékszerepben ugyan láthatunk feketéket, de a négy főszereplőt tekintve itt is mindannyian fehér bőrűek.
22. A dőlten szedett kifejezések azok a konkrét szavak, amelyeket a megszólalók maguk is használnak a diskurzusban.
23. A podcast itt hallgatható meg: <https://www.youtube.com/watch?v=JQVOMj8-RrQ>
24. Ezeket a készülő doktori disszertációmban mutatom be. A tanulmány címében szereplő „*a rasszizmus nem fekete-fehér*” idézet konkrétan itt hangzik el.
25. Forrás: [https://hvg.hu/kultura/20210128\\_A\\_Bridgerton\\_lett\\_minden\\_idok\\_legsikeresebb\\_Netflix-sorozata](https://hvg.hu/kultura/20210128_A_Bridgerton_lett_minden_idok_legsikeresebb_Netflix-sorozata)
26. Ugyanakkor egyesek elképzelhetőnek tartják, hogy Sarolta brit királyné valójában színes bőrű volt.



27. Facebook bejegyzése alatt konstruktív vita alakult ki a változtatásokat illetően. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10158954114304855&set=a.165101444854>.

28. Az inkluzív szereplőválogatás nemcsak a bőrszín veszi figyelembe, hanem érzékeny a tekintetben is, hogy meleg, transznemű vagy fogyatékkal élők is különböző szerepekhez jussanak.

29. Keszeg Anna: *Történelemhamisítás vagy bőrszín-tudatos szereplőválogatás?* Filmtett, 2021 <https://www.filmtett.ro/cikk/tortenelemhamisitas-vagy-borszin-tudatos-szereplovalogatas-bridgerton-hollywood-althist-inclusive-casting/>

30. Ugyanakkor kritizálja, hogy a *Bridgerton*ban megjelenő társadalom így is sok szempontból diszkriminatív, uo.

31. Forrás: <https://people.com/tv/author-julia-quinn-on-the-netflix-adaptation-of-the-bridgerton-series-its-a-fairytale/>

